

مرکز دائرة المعارف نرگز اسلامی
(مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی)

دومین همایش بین المللی زبانها و گویش‌های ایرانی: گذشته و حال

کاربردهای مختلف ضمایر نکره در برخی از زبانهای ایرانی نو

محمد راسخ مهند
14 دی 1393

رده شناسی زبان

- هدف رده شناسی زبان تحلیل گوناگونی‌های بین زبانها و رسیدن به همگانی‌های زبانی است (دیر مقدم ۱۳۹۲؛ گرینبرگ (1963/1990).

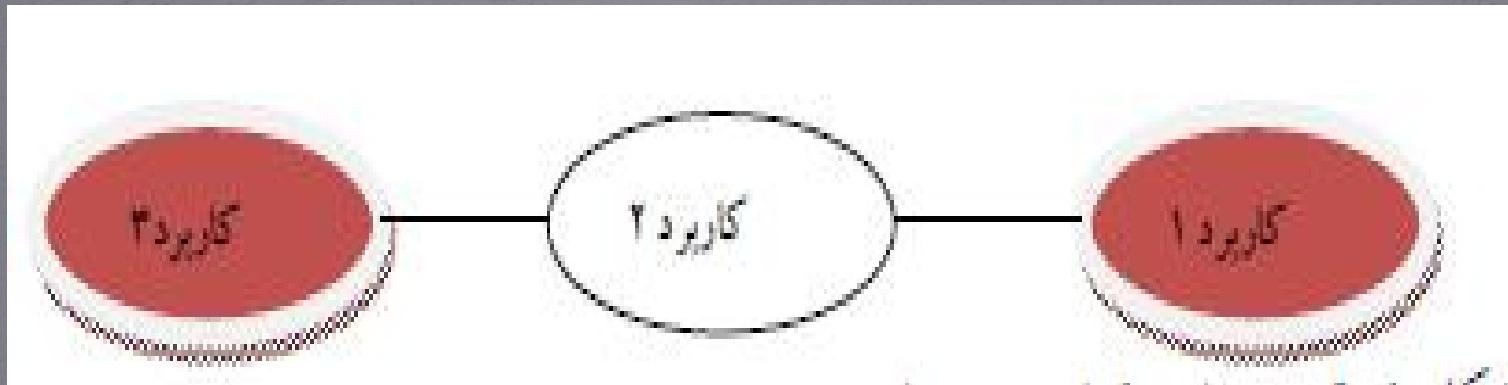
نقشه های معنایی semantic maps

- نقشه معنایی به زبان شناسان اجازه می دهد گوناگونی های مقولات دستوری را نشان دهند و همزمان همگانیهای موجود در این گوناگونیها را نیز مشخص کنند (کرافت و پوله 2008:2).

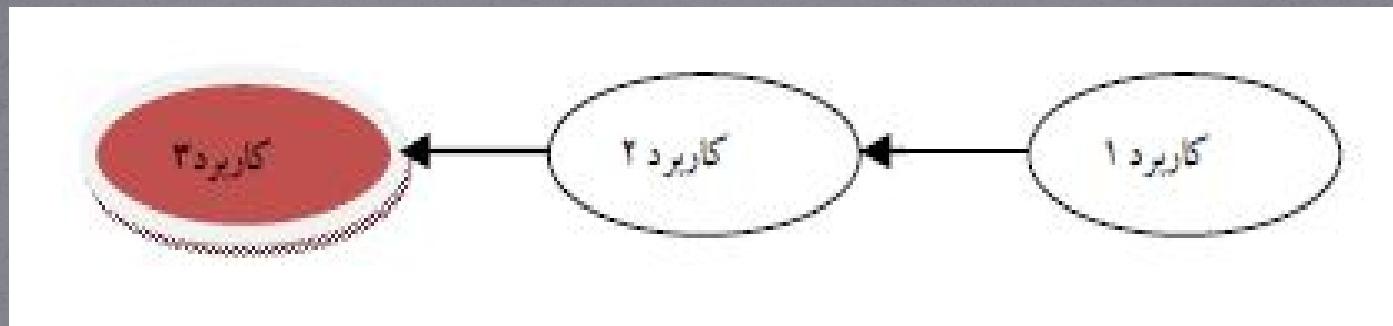
نقشه های معنایی

- اما نقشه های معنایی چگونه گوناگونیهای بین زبانی را نشان می دهد؟

نقشه معنایی فرضی همزمانی (شکل ۱)

نقشه معنایی فرضی در زمانی (شکل ۲)

اصل پیوستگی در نقشه معنایی

الف. یک ساخت هر سه کاربرد را دارد

ب. یک ساخت کاربرد (۱) و (۲) را دارد

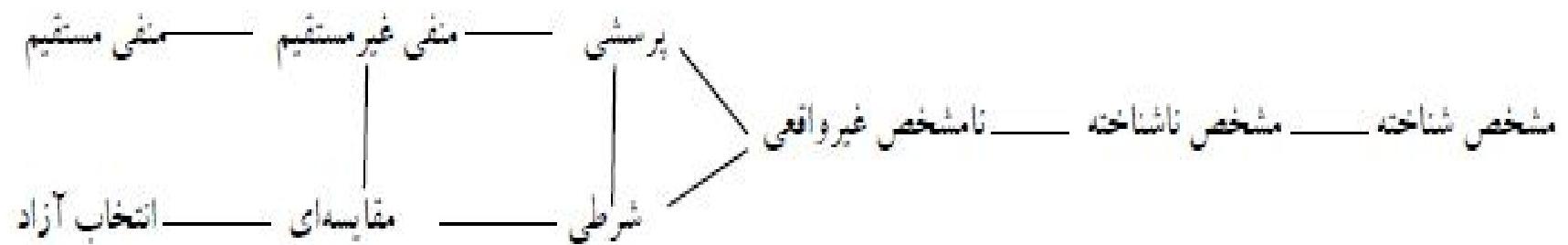

ج. یک ساخت کاربرد (۲) و (۳) را دارد

د. یک ساخت کاربرد (۲) و (۳) را دارد

نقشه معنایی ضمایر نکره (هسپلمت ۱۹۹۷/ در ۴۰ زبان)

شکل ۳. نقشه معنایی ضمایر نکره (هسپلمت ۱۹۹۷: ۶۶)

نقشه معنایی ضمایر نکره در انگلیسی

شکل ۴. نقشه معنایی ضمایر نکره در انگلیسی (اهله‌ت ۲۰۰۳: ۲۲۳)

نقشه معنایی ضمایر نکره

- 1.a. My cell phone is gone, *someone* must have stolen it.
مشخص ناشناخته
- b. *Someone* called, guess who.
مشخص شناخته
- 2.a. **Jemand / *irgendjemand** hat angerufen-rate mal war.
مشخص شناخته
- " *Someone* called, guess who".
- b. *Mein Handy ist weg, (irgend) jemand* muss es gestohlen haben.
- "My cell phone is gone, *someone* must have stolen it".

نقشه معنایی ضمایر نکره در زبانهای ایرانی

- از میان زبانهای ایرانی نو، زبانهای فارسی، تاتی، مازنی، کردی، و هورامی برای این پژوهش انتخاب شده‌اند.

ضمایر نکره در فارسی

- مشخص شناخته: مصدقی که هویت آن برای گوینده مشخص ولی برای شنونده ناشناخته است.
  - 3.الف) **یکی** را دیدم که داد می زد و می دوید.
  - دیروز **(یک)** چیزی خوردم که تا حالا نخورده بودم.
- مشخص ناشناخته: مصدقی که هویت آن هم برای شنونده و هم گوینده ناشناخته است.
  - 3.ب) من صدای **یکی** را شنیدم، اما نمی دونم کی بود.
  - نامشخص غیرواقعی: مصدقی که هویت مشخصی ندارد و فقط در یک بافت غیرواقعی وجود دارد.
- 3.ج) از **یکی (یک گس)** دیگه بپرس.

ضمایر نکره در فارسی

- پرسشی: مصدقی نامشخص که در جمله پرسشی به کار می رود.
- ۳.د) چیزی گفتی؟
- ۵) کسی آمد؟
- شرطی: مصدقی نامشخص در جمله شرطی.
- ۳.و) اگر کسی (چیزی) را دیدی، بیدارم کن.
- ز. اگر یکی را دیدی بیدارم کن.

ضمایر نکره در فارسی

- منفی غیرمستقیم: یک مصدق نامشخص که درون بند درونه به کار رفته است.
- ۳.ح) فکر نکنم **کسی (چیزی)** بلد باشه.
- ط) فکر نکنم **هر کسی** این رو بلد باشه.
- ۳.ی) فکر نکنم **هیچ کسی** این را بلد باشه.
- مقایسه ای: مصدقی نامشخص که در ساخت مقایسه- صفتی به عنوان معیار به کار می رود.
- ۳.ک) اینجا هوا از **هر جایی** بهتره.
- ل) علی از **هر کسی (همه)** شایسته تره.

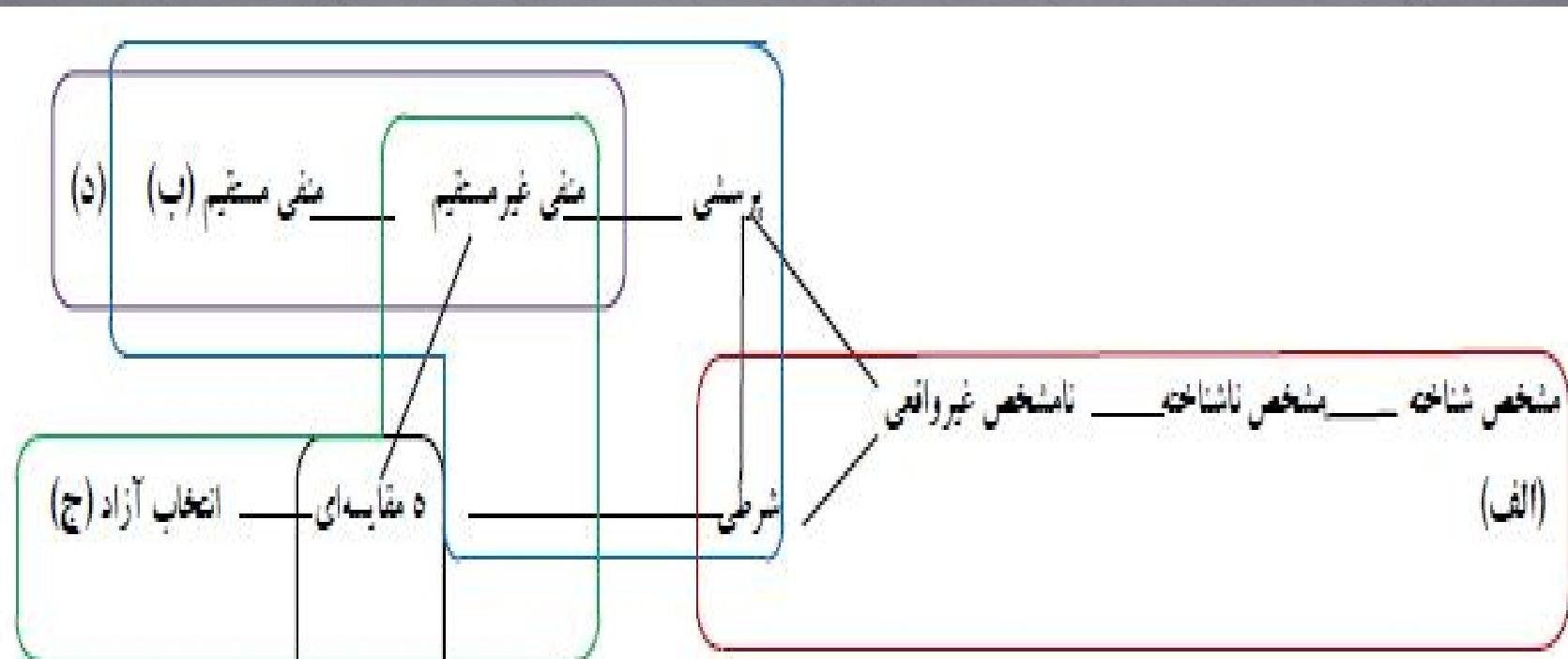
ضمایر نکره در فارسی

- انتخاب آزاد: مصدقی نامشخص در برخی بافت‌ها که هویت آن را می‌توان به طور آزاد انتخاب کرد، بدون اینکه به ارزش صدق جمله تاثیر بگذارد.
- ۳.م) هر کسی بله این مسئله را حل کنه.
- منفی مستقیم: مصدقی نامشخص که در جمله منفی مستقیم به کار می‌رود.
- ۳.ن) من کسی (چیزی) / هیچ کس (هیچ چیز) را ندیدم.

ضمایر نکره در فارسی

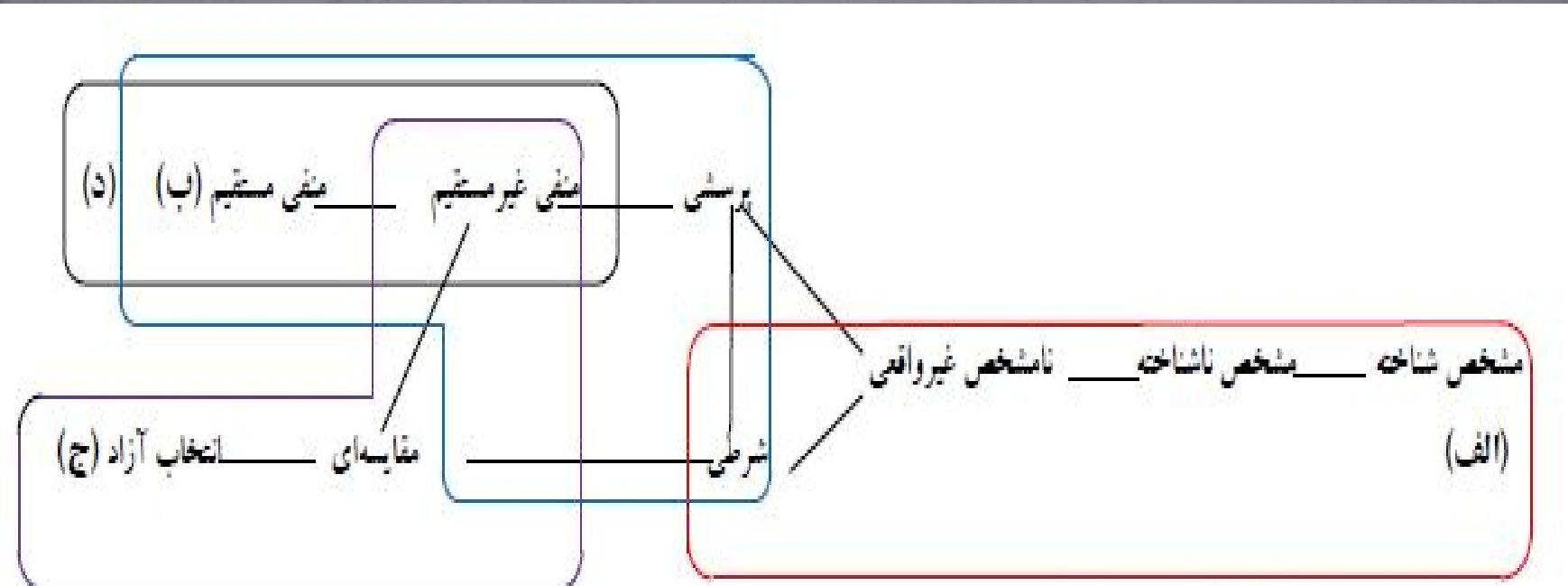
- پنج گروه :
- الف) گروه ضمایر همراه با عدد یک: مانند یکی، (یک) چیزی، (یک) جایی و مانند آن.
- ب) گروه ضمایر نکره پرسشی: این گروه ضمیر کسی، چیزی، جایی و موارد نظیر آن را دارد
- ج) گروه ضمایر همراه با **هر**: مانند هر کسی، هر چیزی، و نظایر آن
- د) گروه همراه با **هیچ**: این گروه ضمایر هیچ کس و هیچ چیز هستند
- ه) گروه همراه با **همه**: این گروه در جملات مقایسه ای به کار می رود.

نقشه معنایی ضمایر نکره در فارسی (۵ گروه)

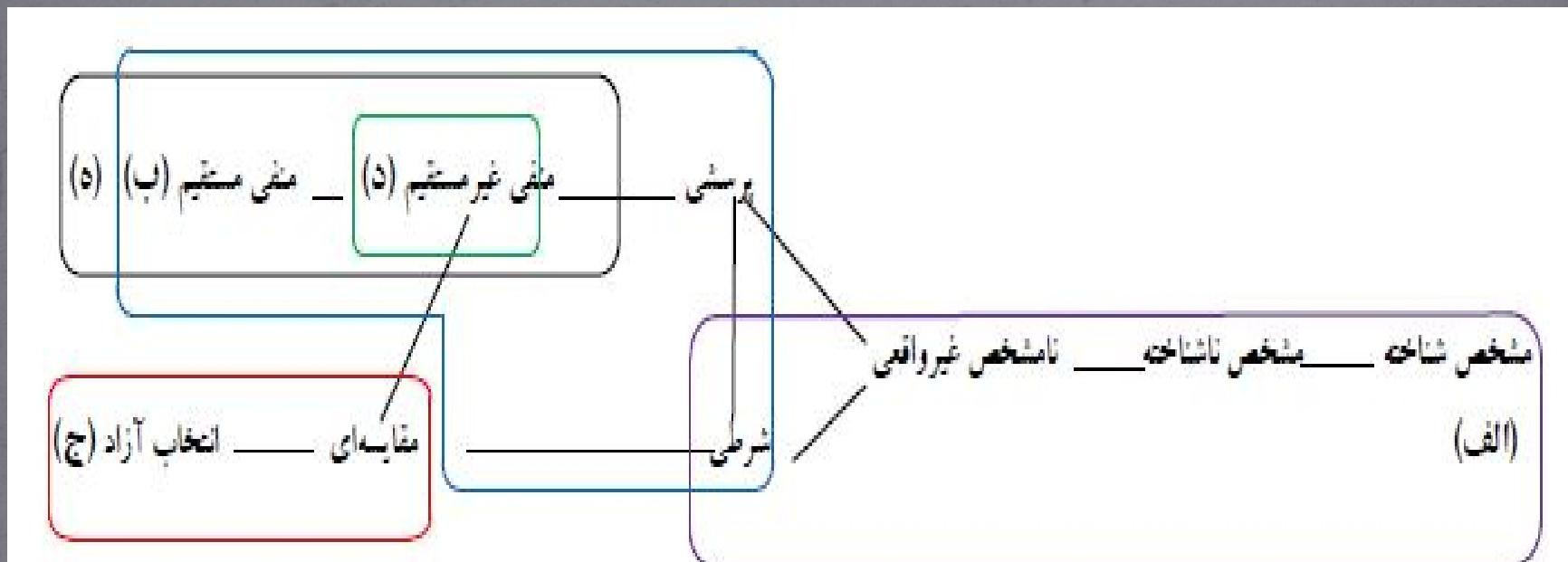
شکل ۵ نقشه معنایی ضمایر نکره در زبان فارسی

نقشه معنایی ضمایر نکره در هورامی (۴ گروه)

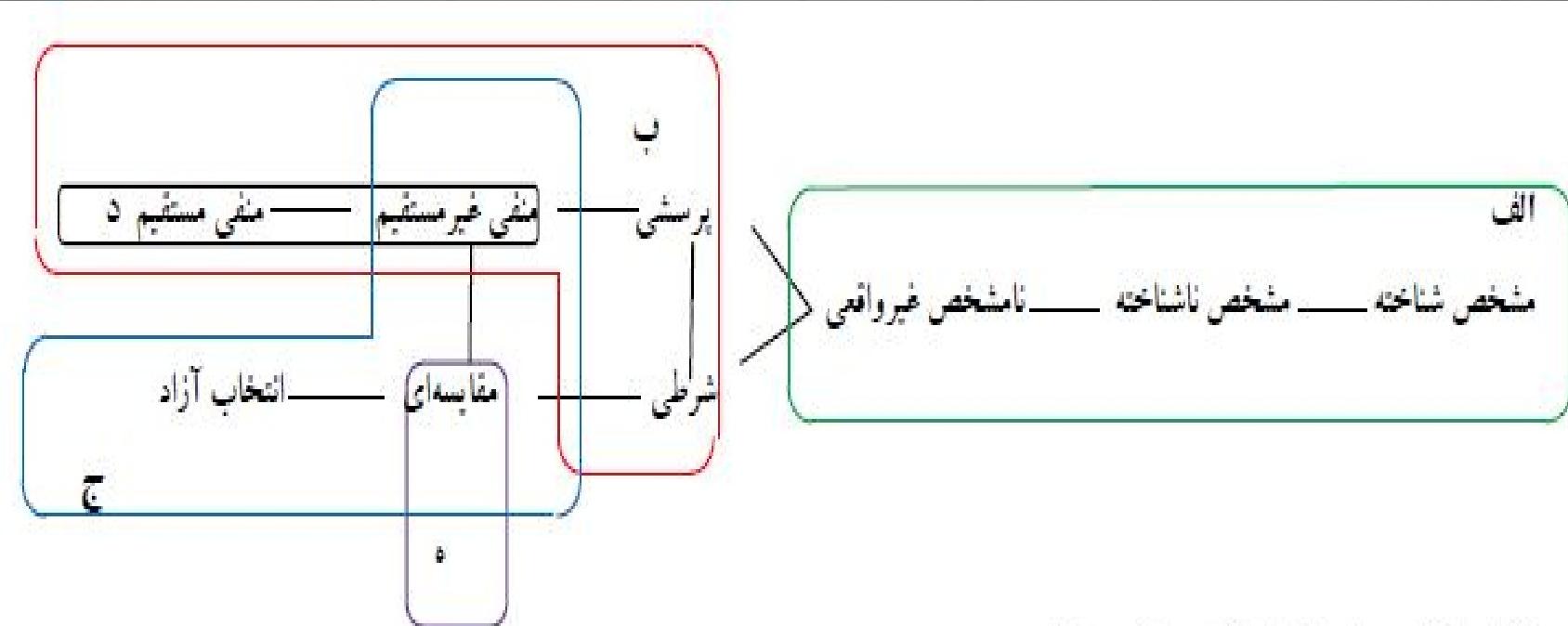
شکل ۶ نقشه معنایی ضمایر نکره در زبان هورامی

نقشه معنایی ضمایر نکره در مازنی (۵ گروه)

شکل لان نقشه معنایی ضمایر نکره در زبان مازندرانی

نقشه معنایی ضمایر نکره در کلهری (۵ گروه)

شکل ۸ نقشه معنایی ضمایر نکره در کردی کلهری

نقشه معنایی ضمایر نکره در تاتی (۵ گروه)

مشخص شناخته

7.a.

i nafar=em bind ke dād=eš mezand mettat.
one person=1sg saw who shout=3sg did ran

بکی را دیدم که داد می‌زد و می‌دوید

مشخص ناشناخته

7.b.

az i nafar-e/ādam-e sedā hāliyā beyma āmmā menezon ki bu.
1sg one person-Obl/human-Obl voice understand become but not know who was

من صدای بکی را شنیدم، اما نمی‌دونم کی بود.

نامشخص غیرواقعی

نقشه معنایی ضمایر نکره در تاتی (۵گروه)

نامشخص غیرواقعی

7.c.

hani   *nafar-e/ādam-e*
another   person-Obl/human-Obl

ku   āvāl āgir.
from   ask

از بکی دیگه برس.

بررسی

7.d.

i   *či*   bāt? / *či* bāt?
one thing   said

چیزی گفتی؟

7. e.

kasi   boma?
person   came

کسی آمد؟

نقشه معنایی ضمایر نکره در تاتی (۵ گروه)

شرطی

7.f.

aga *i* *kas-i/nafar-i*   (*či*)   bind, čemen üyāGāyar.
if   one person-Ind/person-Ind   thing   saw 1sg   awaken

اگر کسی (چیزی) را دیدی، بیدارم کن.

7.g.

aga *i* *nafar-i*   bind, čemen üyāGāyar.
if   one person-Ind   saw 1sg   awaken

اگر یکی را دیدی بیدارم کن.

منفی غیرمستقیم

7.h.

gomon niyarem *kas-i*   (*hičče*)   balad bi.
think   not   person-Ind   nothing   know   is

منکر نکنم کسی (چیزی) بلد باشد.

7.j.

gomon niyarem *har ki*   in   *či*   balad bi.
think   not   every person   this   thing   know is

منکر نکنم هر کسی این رو بلد باشد.

7.h.

gomon niyarem *hiš ki*   in   *či*   balad bi.

نقشه معنایی ضمایر نکره در تاتی (۵گروه)

مقایسه‌ای

7.1.

bindi hāvā *hammayā* go xoārtar e.
here weather all places from better is

ابنجا هوا از هرجایی بهتره.

7.m.

ali *har ki/hammo* xoārtar e.
Ali every person/all better is

علی از هر کسی شایسته تر.

انتخاب آزاد

7.n.

har ki em masala mezone hallā yari.
every person this problem knows solve do

هر کسی بله، این مسئله را حل کند.

نقشه معنایی ضمایر نکره در تاتی (۵ گروه)

منفی مستقیم

7.o.

az	<i>hiš ki=m</i>	nind.
1sg	no person=1sg	not see:Past

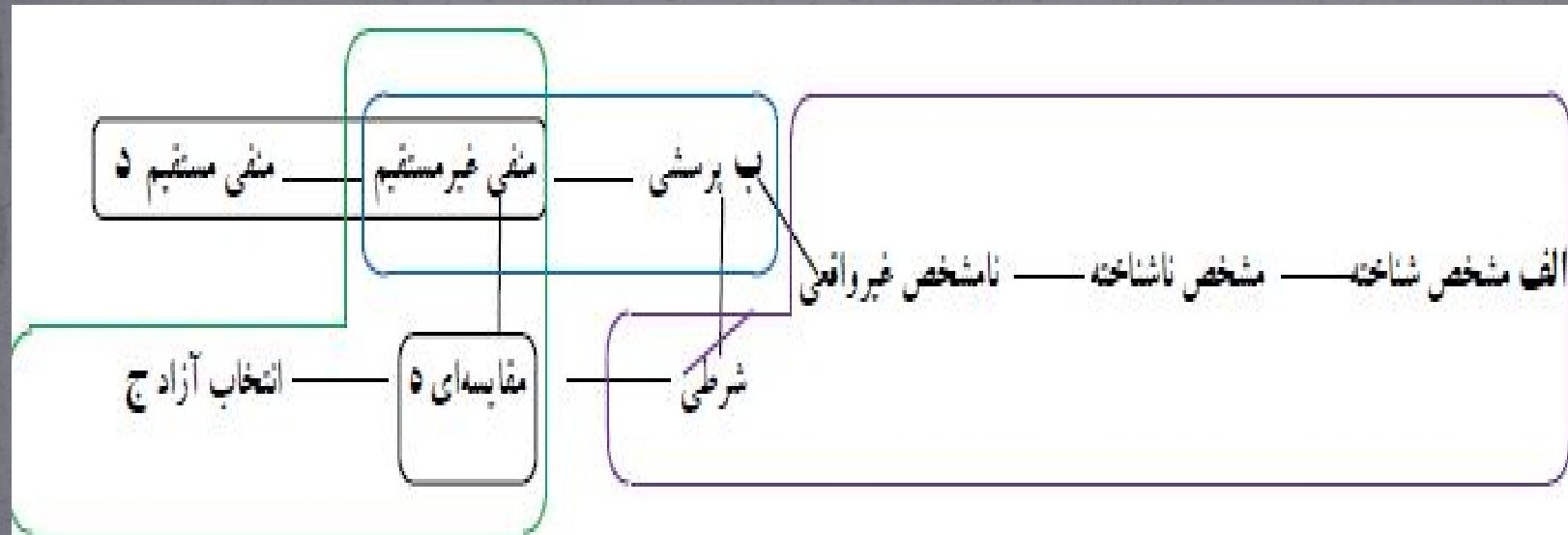
من کسی را ندیدم.

7.p.

az	<i>hiš ki=m</i>	(<i>či=m</i>)	nind.
1sg	no person=1sg	thing=1sg	not see:Past

من هیچ کس (بیچ جیز) را ندیدم.

نقشه معنایی ضمایر نکره در تاتی (۵ گروه)

شکل ۹. نقشه معنایی ضمایر نکره در تاتی

نتیجه گیری

- برخلاف باور ساختگرایان تفاوت زبانها از یکدیگر نامتناهی نیست.
- نقشه های معنایی جغرافیای ذهن انسان را نشان می دهند.
- نقشه معنایی چراغی برای روشن کردن مسیر مقایسه زبانها

نتیجه گیری

- فواید استفاده از رویکرد نقشه معنایی برای رده شناسی و گویش شناسی:
- 1. امکان مقایسه بین دو یا چند زبان؛
- 2 همگانی هایی از کاربردهای مختلف یک عنصر زبانی را نشان می دهد،
- 3 می تواند همگانی های تلویحی را نشان دهد،
- 4 در زبان شناسی تاریخی نیز می تواند جهت تغییرات را نشان دهد
- 5 در توصیف کاربردهای مختلف یک ساخت یا عنصر زبانی در یک زبان واحد نیز مفید است، یه عبارتی گوناگونی درون زبانی را نیز نشان می دهد؛
- 6 به ما کمک می کند داده های پیچیده را به تصویر بکشیم و درک آن را ساده تر کنیم.